

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหาที่จะศึกษา

ทุกวันนี้พระพุทธรูปที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในอาณาจักรไทยเป็นพระพุทธรูปแบบเถรวาท ซึ่งรับมาจากลังกาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ปรากฏหลักฐานทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุมากมาย รวมทั้งคัมภีร์ปกรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นภาษาบาลี แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าพระพุทธรูปในประเทศไทยนั้นจะมีเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเลขยันต์และเวทมนต์คาถาหรือที่เรียกว่า “ไสยศาสตร์” ปนอยู่มีใช่น้อย คนส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าไสยศาสตร์เป็นอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สิ่งที่คุณทั่วไปเรียกว่าไสยศาสตร์จะมีความเกี่ยวข้องกับระบบยันต์ที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทย และระบบของยันต์ต่าง ๆ นี้เองที่นำมาใช้ประกอบการสร้างพระพิมพ์ต่าง ๆ จวบจนกระทั่งทุกวันนี้ ดังปรากฏหลักฐานพระพิมพ์สมัยอยุธยาตอนต้นที่ได้จากพระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรีที่มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ที่ด้านหลังของพระพิมพ์มียันต์ประทับอยู่ จากหลักฐานดังกล่าวน่าเชื่อได้ว่าระบบเลขยันต์มีวิวัฒนาการในประเทศไทยเรามาหลายร้อยปีและหลักฐานจากเอกสารโบราณที่เก็บรักษาไว้ ณ หอสมุดแห่งชาติที่เป็นสมุดข่อยและจารึกใบลานเกี่ยวกับยันต์ซึ่งบางฉบับมีอายุอยู่ในสมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 อย่างไรก็ดีตามการศึกษาวิเคราะห์ให้ลึกซึ่งเราอาจพบคำตอบบางอย่างที่ทำให้เห็นถึงวิวัฒนาการของชุมชนไทยสมัยโบราณ ที่อาศัยเค้าโครงความเชื่อและร่องรอยทางศาสนาที่เคยเจริญรุ่งเรืองอยู่ในอดีต ซึ่งระบบยันต์อันเป็นแบบแผนในการสร้างพระเครื่องที่แพร่หลายอยู่ในประเทศไทยนั้นน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนamahayan โดยเฉพาะนิกายมนตรยาน

คติความเชื่อในนิกายมนตรยาน หรือพุทธตันตระน่าจะเป็นต้นกำเนิดของระบบยันต์ต่าง ๆ ของไทย สืบเนื่องจากความคล้ายคลึงของยันต์ต่าง ๆ กับภาพมณฑล โดยลักษณะของมณฑลจะมีรูปแบบต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบ ในขั้นต้นมณฑลจะมีพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์ประทับอยู่ในตำแหน่งที่ชัดเจน ดังเช่น “กรรมภูษามณฑล” ที่ประกอบไปด้วยพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์ 33 องค์ (พระพุทธรูปเจ้า 5 พระองค์ เทพธรรมบาล 16 องค์ โพธิสัตว์ภายในและ

ภายนอก 8 องค์ และสังครหโพธิสัตว์ 4 พระองค์)¹ นอกจากนี้โดยหลักปฏิบัติของนิายมณตรยานนั้น จะมีการสาธยายมนตราต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า “ธารณี” ซึ่งเป็นของพระพุทธรูปเจ้าบ้าง พระโพธิสัตว์บ้าง ตลอดจนเทพธรรมบาลที่ได้ประทานให้แก่มนุษย์ มนต์เหล่านี้ถูกเชื่อว่ามีพลาณภาพมากมาย ในบางครั้งมีการกำหนดจำนวนในการท่องเช่น 16 คาบบ้าง 108 คาบบ้าง โดยใช้ประกอบกับมณฑลเป็นการทำให้มณฑลเกิดความศักดิ์สิทธิ์ ดังเช่นที่กล่าวไว้ใน คัมภีร์มหาไวโรจนสูตร ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของนิายมณตรยานเกี่ยวกับมนตราของพระเมตไตรยโพธิสัตว์ว่า “เมื่อพระเมตไตรโพธิสัตว์ดำรงอยู่ในสมาธิด้วยมหารัณนาแก่สรรพสัตว์ในจักรวาล พระองค์ได้สอนมนตราของพระองค์ว่า นมะ สมันตาพุทธานัม อจิตัมจาเย สารวสัตตวอสายนุญตะ สวาหะ”² ในบางครั้งมีการใช้อักษรประจำองค์ลงไปแทน เพื่อใช้เพ่งบริกรรมภาวนาเป็นนิมิตในมโนภาพ ในที่นี้มณฑลจะสัมพันธ์โดยตรงกับจิตกล่าวคือภาพมณฑลและมนตราที่ใช้ประกอบกันจะสื่อถึงจิตของผู้ปฏิบัติ ในมณฑลแต่ละแบบจะบ่งบอกถึงคุณสมบัติทางจิตที่แตกต่างกันไป เช่น มณฑลดอกบัวแปดกลีบซึ่งดอกบัวจะหมายถึงจิตของปวงสัตว์และจิตของพุทธะอันเป็นแหล่งรวมของธรรมทั้งหลาย นอกจากนี้ยังแสดงถึงความกรุณาและคุณสมบัติอื่น ๆ วัชระที่ปรากฏในภาพมณฑลเป็นสัญลักษณ์ของความรู้ที่ทำลายเสียซึ่งมายาทั้งปวง ตรงกลางเป็นธรรมกายมีพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์ประทับอยู่โดยรอบ 8 องค์เป็นการสื่อถึงความเสมอภาคแห่งปัญญาและกรุณา³ ซึ่งภาพมณฑลเหล่านี้มีหลักการเหมือนกับระบบยันต์ของไทยโบราณที่ประกอบไปด้วยลายเส้นรูปแบบต่าง ๆ และอักษรสำคัญแทนพระนามพระพุทธรูปเจ้าบ้าง เทพเจ้าบ้าง หรือหัวข้อธรรมสำคัญ และจะต้องมีคาถาที่ใช้สาธยายทำให้ยันต์เกิดความศักดิ์สิทธิ์บังคับเอาไว้เป็นการเฉพาะ แต่ละยันต์จะใช้คาถาที่แตกต่างกันไป นอกจากนี้ยังมีการเพ่งยันต์ต่าง ๆ ให้เกิดเป็นมโนภาพอีกด้วย⁴

¹ Lokesh Chandra, A Ninth Century Scroll of The Vajradhatu Mandala (New Delhi: Pradeep Kumar Goel, 1997), p. 44.

² Chikyo Yamamoto, Mahavairocana-sutra (Delhi: Rajkamal Electric Press, 2001), p. 43.

³ Adrian Snodgrass, The Matrix and Diamond World Mandalas in Shingon Buddhism (New Delhi: Pradeep Kumar Goel, 1988), p. 208.

⁴ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดตุลบรรพ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรรมการพิมพ์, 2527), น. 8.

ระบบเลขยันต์ที่แพร่หลายอยู่ในประเทศไทยจึงน่าจะได้รับอิทธิพลมาจาก พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเฉพาะนิกายมหายาน ซึ่งมีต้นกำเนิดอยู่ที่อินเดียตะวันออกเฉียงใต้ และได้เผยแพร่เข้าสู่อาณาจักรต่าง ๆ รวมทั้งอาณาจักรโบราณในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มี อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรศรีวิชัยและอาณาจักรขอมเป็นต้น โดยเฉพาะอิทธิพลของอาณาจักร ขอมได้ครอบคลุมดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้ความเชื่อแบบมหายานแพร่กระจายอยู่ โดยทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการค้นพบพระพิมพ์แบบมหายานในภูมิภาคแถบนี้ อย่างไรก็ตาม เมื่อ อาณาจักรสุโขทัยรับเอาพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาเข้ามาลัทธิความเชื่อแบบมหายานก็ค่อย ๆ สูญสิ้นไป คงเหลืออยู่แต่เพียงระบบของยันต์และมนต์ต่าง ๆ ซึ่งในระยะแรกยังหลงเหลือเค้าโครง แนวคิดมหายานชัดเจน ต่อมาภายหลังจึงมีแนวคิดแบบเถรวาทผสมผสานเข้าไป ทำยที่สุดจึง วิวัฒนาการเป็นระบบยันต์ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

พระสงฆ์ในสังคมไทยตั้งแต่ยุคโบราณใช้ยันต์ต่าง ๆ มาสร้างเป็นพระเครื่องมอบให้แก่ พุทธศาสนิกชนเพื่อเป็นอุบายให้คนเกิดหรือระลึกถึงพระพุทธเจ้า แม้ในยุคปัจจุบันการใช้ยันต์แบบ ต่าง ๆ ก็มีให้เห็นตามวัดเถรวาทโดยทั่วไปนอกจากนี้ยังมีคนอีกจำนวนหนึ่งที่เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ ของยันต์ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่าเรื่องนี้จะขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนาหรือไม่อย่างไร และ แนวโน้มความเชื่อดังกล่าวจะทำให้เกิดความงมงายได้หรือไม่ อย่างไรก็ตามการศึกษาเรื่อง ดังกล่าวอย่างถ่องแท้จะทำให้สามารถมองเห็นพัฒนาการระบบยันต์ในประเทศไทยได้อย่าง ถูกต้อง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลพุทธปรัชญามหายานที่มีต่อรูปแบบของยันต์ในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความเชื่อเรื่องยันต์ของชาวพุทธในชุมชนโบราณของไทย (ตั้งแต่มีการใช้ยันต์ครั้งแรกประมาณสมัยอยุธยาตอนต้น)
3. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากความเชื่อของระบบยันต์ที่มีต่อประชาชน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้จะทำการศึกษาวิเคราะห์เฉพาะอิทธิพลของพระพุทธศาสนามหายานที่มีต่อระบบยันต์ต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์เช่นพระพิมพ์ จารึก และบันทึกโบราณ ซึ่งจะศึกษาวิเคราะห์หลักคำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนามหายานที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบของยันต์รวมทั้งพิธีกรรมที่สืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยในปัจจุบันเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องดังกล่าว ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จะครอบคลุมถึงความเป็นมาของและวิวัฒนาการของระบบยันต์ในประเทศไทยในส่วนที่เชื่อมโยงกับแนวคิดของพระพุทธศาสนามหายาน

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ค้นหาและรวบรวมข้อมูลจากพระสูตรต่าง ๆ ของฝ่ายมหายาน งานเขียนและบทความที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเอกสารโบราณ โดยมีแหล่งค้นคว้าข้อมูล คือ สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร หอสมุดวัดทิพยวารี และห้องเอกสารโบราณหอสมุดแห่งชาติ
2. นำข้อมูลที่ได้มารวบรวมและจัดลำดับเพื่อศึกษาวิเคราะห์และประมวลผล จากนั้นจึงสรุปผลการวิจัยเพื่อนำเสนอต่อไป

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการจากวิจัยจะสามารถให้ความกระจ่างในเรื่องเกี่ยวกับระบบยันต์ที่ใช้กันอยู่ในประเทศไทยว่ามีความเป็นมาอย่างไร
2. สามารถที่จะเชื่อมโยงแนวคิดของระบบยันต์กับหลักธรรมของพระพุทธศาสนามหายาน
3. ช่วยส่งเสริมศรัทธาอันประกอบด้วยปัญญาที่มีต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสังฆธรรมของพระองค์ผ่านระบบยันต์ต่าง ๆ
4. ทำให้เกิดความเข้าใจถึงที่มาและวิวัฒนาการของระบบยันต์ในภูมิภาคแถบนี้

5.สามารถนำไปพัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับยันต์ต่าง ๆ เพื่อสร้างพฤติกรรมที่ถูกต้องตามครรลองของพุทธศาสนาเมื่อนำเอาสิ่งเหล่านี้ไปใช้